

Újabb visszapillantó

Igaza van Babitsnak: eredményt, hatékonyságot csak a kulturális folytonosság adhat. Ennek bizonyítékeként olvashatjuk – az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum, valamint a XII. kerületi Pedagógiai Szolgáltató Központ kezdeményezése nyomán – a „Tudós tanárok – tanár tudósok” című könyvsorozat eddig megjelent darabjait.

A kiadványok kísérőtanulmányból és az adott személy munkásságát illusztráló szemlényekből állnak. A tanulmányok felidézik a tudós tanárok életpályáját, bemutatják konkrét tudóstanári tevékenységüket. A humánum, a szép emberi akkor is átsüt életpályájukon, ha mellőzés és félreállítás jutott nekik osztályrészüil. Éppen ez a mély elkötelezettség, tántoríthatatlanság teszi hitelessé és termékennyé pályájukat. A sorozatban az emberi és a tanári tiszteletadáson túl körvonalazódik a tanári pálya, a tanári léthelyzet néhány törvényszerűsége is, melyek mögött viszont felismerhetőkké válnak az általában vett emberi sorsok is. A megélt, megküzdött tanári életek jól mutatják a pedagógiának azt a sajátosságát is, hogy az iskolai oktató-nevelő munka sok esetben a politikai csatározások esztelen pusztításának színhelyévé is válhat. Ahányan a bevezető tanulmányban portrét rajzolnak s megidézik a történelmi-kulturális miliőt, annyiféle formába öntik a múlt emlékeit. Valamennyien tartózkodnak a minősítéstől. A kor tükrében kívánják elhelyezni a megélt életpályát, hangsúlyt helyezve az életműben megnyilatkozó ember személyiségére, valamint a megélt emberi sors hozadékaira. Így a sorozat nem csupán a szűk szakmai közönség érdeklődésére tarthat számot, hanem bárkiére, aki fogékony az emberi küzdelem szép példáira.

A sorozat most bemutatandó kötetében *Kunc Adolf* (1841–1905), *Fináczy Ernő* (1860–1935), valamint *Kövendi Dénes* (1894–1965) pályájával ismerkedhetünk meg. Kunc egyházi, Fináczy világi nagysága a magyar oktatásügynek, Kövendi pedig az oktatásügy keretei közé zárt és szorított, a szellem világában élő rendkívüli tudósegénység.

Kunc Adolf életét és munkásságát *Horváth József* és *Molnár László* tekintette át. Kunc „a tudomány, a vallásos nevelés és közügyek terén törhetetlen munkássággal eltöltött, érdemekben gazdag életet élt”. De miből fakad ez a rendkívüli gazdagság? A lángelmék iránti tiszteletből és abból a szándékból, hogy közkinccsé tegye a tudományt mindenki számára.

A tudós Kunc Adolf *Gothard Jenő*vel, tanítványával, barátjával együtt végezte fizikai kísérleteit. Elsősorban a technika, azon belül a telefontechnika érdekelte. A telefonok bemutatásával, majd a tudományos munka részletező leírásával foglalkozott. Először öt kilométeres távolságból teremtett telefonvonalat, majd a távolság növelésével, illetve több helység bekapcsolásával kísérletezett. A korabeli lapok méltatták ezeket a törekvéseket, szenzációként adták hírül, hogy 120 km-ről bemutatkozhatnak az emberek. A telefonos kísérleteken túl a meteorológia, a csillagászat, a tudományos és a műszaki haladás eredményei is érdekelték, illetve ezek népszerűsítését szívügyének tekintette. A magyar tudományos élet nagy eseményének számított a Foucault-inga felfüggesztése a szombathelyi székesegyház kupolájában. A 30 m hosszú inga a Föld tengely körüli mozgását bizonyította.

Áttekintve Kunc természettudományos tanári működését, a mai természettudományos tanítás a szombathelyi fizikaszertár állományának eszköztárára ámulattal tekinthető. Kunc a kísérletezés lehetőségét nemcsak magának, hanem tanítványainak és kollégáinak is biztosította. Nyitott természetét, sokoldalúságát bizonyítja az a tény is, hogy a keszthelyi algimnáziumban 1861–62-ben helyettes tanárként matematikát, földrajzot, történel-

met tanított. Elmélyült, szerteágazó ismeretekkel rendelkezett. A tanulókkal türelmesen bánt, az alapos elsajátítás híve volt. A szombathelyi premontrei gimnáziumban magyart, természettant, természetrajtot tanított. Itt erősödött meg fizika iránti érdeklődése. Amikor az intézmény igazgatója lett, nagy elszántsággal fogott hozzá a fizikai eszköztár kiépítéséhez, majd önálló előadótermet alakított ki, ahol kísérletező kutatómunkát végeztek nemcsak a tanárok, hanem a tanulók is. A szemléltetés és a kísérlet mindvégig alapját képezte pedagógiai munkásságának.

A szűken vett szaktanári működése önmagában is tiszteletet parancsol, pedig a keszthelyi algimnázium, a szombathelyi főgimnázium munkásságának csak egyik területe. Főpaként a csornai premontrei rend irányításával foglalkozott, majd Szombathely országos képviselője lett. Kanonoki tiszttét 1884–1905-ig töltötte be, ezalatt iskolaszervezéssel, iskolaépítkezéssel foglalkozott. 1892-ben a keszthelyi, 1894-ben a szombathelyi iskolát avatták impozáns körülmények között. Az iskolaépítés roppant feladatának célját az anyagiasság, az érdek, az önzés kivédése érdekében vállalta. Az avatón *Eötvös József* hangsúlyozta, hogy az iskolának az Isten és a haza iránt vannak kötelességei: s ennek megfelelően tudományt, vallást és erkölcsöt egyaránt tanulni kell. A haza iránti kötelességet pontosította: „nem az a legjobb hazafi, aki szünet nélkül hazafiságról beszél, hanem aki szakadatlanul munkálkodik s munkálkodása közben soha sem feleli a hazát!”

Kunc lépést tartott a tudománnyal, fontosnak tartotta annak népszerűsítését. Átérezte a tanárképzés fontosságát, mint ahogy a tapasztalatszerzés inspiráló hatását is. Kollégáit ezért külföldi tanulmányútra küldte. Tisztán látta, hogy az iskola minden megnyilvánulása egy nagyobb cél érdekében nyeri el értelmét. A millennium ünnepére készen állt két fő műve: a keszthelyi és a szombathelyi gimnázium.

Ahogy Kunc munkásságához illik, a kötet szerkesztői az életpálya tényszerű ismertetésén túl fotókkal tették szemléletessé a könyvet. A képanyag egyszerre szemléltet, dokumentál, kapcsolatot létesít a múlt és a jelen között, hangulatkelő erejük is nagy.

A Fináczy Ernőnek szentelt kötet sajátossága, hogy *Balogh Mihály* bevezető szavait követően csak Fináczy Ernő feljegyzéseit tartalmazza. Az olvasó így naplót, önarcképet s intelmeket vehet egyszerre a kezébe. Fináczy igazi pedagógusként úgy ír, hogy minden hasznosat és használhatót megörökít az utódok számára, s így könyvét életvezetési és didaktikai segédkönyvként is olvashatjuk. Fináczy 50 évet töltött katedrán, ebből 20 évet középiskolában, 30 évet pedig egyetemen. Életpályájának főbb állomásain volt az Országos Közoktatási Tanács ügyvezető elnöke, a Magyar Pedagógiai Társaság elnöke, a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium dolgozója, majd a Tudományos Akadémia tagja. A legnagyobb érdemet a neveléstörténet-írással, a tanárnemzedék felkészítésével, a nevelés- és okortudomány megismertetésével, illetve annak művelésével szerezte. Nem csoda, ha ez a termékeny és hatékony élet bőséges üzenetet hagyott a mának.

Fináczy hangsúlyozza a családi nevelés meghatározó fontosságát. A mélyen hívő ember tartást és bizalmat merített hitéből, mint ahogy a családi példaadásából is. Otthon tanulta meg a munkabeosztást s értette meg az együttműködés lényegét, a munkaközösség hatékonyságát. Olyan közegben nőtt fel, ahol a tétlenség bűnnek, a munka nemes csele-

Fináczyt 1881-ben nemzeti misszió teljesítésére kérték fel: a pancsovai iskola rendes tanárává nevezték ki. A szerb- és németajkú kisvárosba ő is mintegy száműzetésbe, Tomiba megy, mint Ovidius (és mint Babits Fogarásra). A feladat a főreális iskola főgimnáziummá alakítása volt. Az igazgató tanácsait, vezetését igényelte, és azt meg is kapta. Ugyanakkor nehezen viselte a tantestületi viszályokat. Meglátása szerint a tanárok jelentős része elvből volt ellensége a felbőszítésnek.

kedetnek számított, s ahol a fényűzés veszedelmeit elkerülték. Az emberség mércéjét többek között az jelentette családjában, hogy nem ismerték az álságot és a pózt.

Fináczy írás közben ügyel arra is, hogy művelődéstörténeti adatokkal gazdagítsa feljegyzéseit. Így gyarapszik könyve a német anyanyelvű Buda és a német ajkú család bemutatásával, a rációk és a németek hétköznapijainak, szokásainak, tárgyai értékeinek megismertetésével is.

Tanáiról készített arcképei közvetett módon megrajzolják saját portréját is. Emlékező figyelme kitér az iskolaépületek tisztasági, egészségügyi, pedagógiai jellemzőire. A vidék intim, barátságos, hangulatos miliójéhez képest a fővárosi iskolában 1873–1877 között más tapasztalatokhoz is jutott, más tanári szerepeket ismert meg. A tanárok itt elsősorban „óraadók” voltak, s a leckén kívül nem érintkeztek a diákokkal. Fináczy gyermekkori iskolás tapasztalatai alapján így fogalmazza meg a jó tanár jellemzőit: a rendkívüli tanáregyelésekben a szakértelem és a módszer együtt van, s nevelési elveiket a görög-latin ókori kultúra lélekragadó hatásából merítik.

Az iskolai évek reményei után az egyetemi évek (1877–1881) klasszika-filológia szakon csalódást hoztak számára, mert nem elégtül ki a tudományszomja. Alig akadt tanár, aki a tárgyi tudás átadása mellett problémákat fejtegetett volna. Fináczy név szerint emeli ki *Kármán Mór* nevét, aki logikát, pszichológiát, etikát, gimnáziumi pedagógiát, didaktikát, neveléstörténetet adott elő hírhedett szemináriumain. A gyakorlóiskolában avagy a mintagimnáziumban is tőle kapott használható útmutatásokat és eredményes módszereket.

A mai tanárok előtt ismeretlen a végzett tanárok elhelyezése. Fináczyt 1881-ben nemzeti misszió teljesítésére kérték fel: a pancsovai iskola rendes tanárává nevezték ki. A szerb- és németajkú kisvárosba ő is mintegy száműzetésbe, Tomiba megy, mint Ovidius (és mint Babits Fogarásra). A feladat a főreáliskola főgimnáziummá alakítása volt. Az igazgató tanácsait, vezetését igényelte, és azt meg is kapta. Ugyanakkor nehezen viselte a tantestületi viszályokat. Meglátása szerint a tanárok jelentős része elvből volt ellensége a felsőbbségnek. A tanításban a tanulók idegennyelvűsége eleinte problémát jelentett számára. Némettudása segített, szerbül pedig igyekezett tanulni, hogy a diákok számára hatékony, érthető és követhető legyen. A latintanításnál a szavak értelmét így a diákok anyanyelvén magyarázta. A viszonyok kényszerére újságíró is lett. Végvidék címmel közművelődési lapot indít barátaival.

1884-ben a VII. kerületi főgimnáziumba helyezték, később közoktatási minisztériumi kinevezését annak köszönhetette, hogy tudományszakban járatos, elméleti és gyakorlati pedagógiai készséggel rendelkezett, tudott nyelveket, és tudott fogalmazni. Környezetéről itt is kritikusan nyilatkozik. Jellemzése éles szemű észrevételeken, mély emberismereten alapul.

1896-ban elkészült 'A magyarországi középiskolák múltja és jelene' című millenniumi monográfiája, amely a klerikálisok támadását és személyes sértettségét váltotta ki. 1899-ben napvilágot látott 'A magyarországi közoktatás története Mária Terézia korában 1740–1773' című munkája.

Az eddig megismert két személyiség életpályájához képest Kövendi Dénes (1894–1965) élete és munkássága nem a nyilvánosság előtt zajlott. Tudományos munkássága itthon szinte alig ismert, külföldön jelentek meg írásai. A negyvenes-ötvenes években szenvedés és mellőzöttség jutott neki osztályrészéül.

Kerényi Károly keltette fel érdeklődését az antik humánus és az örök emberi eszmények iránt. Humboldt-öszöndíjasként Németországban tovább mélyült antik szelleme, de a matematika és a fizika is érdekelték, különösen az integrálszámítás, mert összefüggést talált a modern atomfizika és Platón természetfelfogása között.

Kövendinek a tanítás gyötrelmet jelentett. Nem tudott fegyvelmezni, kimerült a tanítás-tól. A kunszentmiklósi gimnáziumban elsősorban a könyvtárban érezte jól magát. Itt

olyan könyvekre lelt, amelyek segítették a fejlődését. Óráin lehetett vitatkozni, hozzászólni, mert ezt az érdeklődésnek tulajdonította.

Tekintélyét a Platón-fordítás alapozta meg. Nyolc dialógust fordított, melyek a legújabb kiadásban és fordításban is helyet kaptak. Az ötvenes-hatvanas évek ideológiai nyomása furcsa mód hozzájárult Platón-felfogása alakulásához. Doktori disszertációját filozófiából írta, de a nyelv- és irodalomtudományok kandidátusa lett. Doktori értekezése nem jelenhetett meg. 1959–65 között *Franz Altheim*, az ókortudományok világhírű szakteknitélye segítette munka- és publikációs lehetőség biztosításával.

A kis kötet értékes szemelvényeket közöl, 'A latintanítás kérdéséhez' című munkájából. Ez az 1936-os írás semmit sem veszített érvényességéből. A szövegértésnek – nem csupán latin auktorokról lévén szó – olyan módszerét bontja ki, amelyet kötelezővé kellene tenni minden közösség elé kilépő ember számára, tehát nem csupán a pedagógusoknak. A hermeneutika hívei elődüket tisztelhetnék a csendre kárhozott nagy tudású kultúremberben. Nemcsak *Adamik Tamás* egyetemi tanár esett ámulatba a kézirat megismerésekor, hanem ugyanez az ámulat várja a leendő olvasót is Kövendi e kötet számára lefordított tanulmánya, a „Platón útja az ideák immanenciájához és a matematika szerepe ebben a fejlődésben” című remeklás láttán.

Kunc Adolf / Finácsy Ernő / Kövendi Dénes. Tudós tanárok – tanár tudósok. OPKM, Budapest. 2000–2001.

Mayer Erzsébet

Több, mint film

*Kovács András Bálint – tematikai változatossága ellenére
figyelemre méltóan egységes – tanulmánykötete az elméleti és a
történeti szempontok keresztmetszetében vizsgálja a filmet.*

Kovács András Bálint kilenc írása nyomán világosan kirajzolódik egy karakteres gondolkodásmód, a könyv gondolati ívét a szerző filmről vallott nézeteinek sarkalatos pontjai jelölik ki. Ezekből akár össze is rakhatunk magunknak egy szempontrendszert, amely nemcsak a film történeti alakulásának okaira ad magyarázatot, hanem azt is segít megérteni, hogyan is „gondolkodik” a film.

Az első rész a 'Film és elbeszélés' címet viseli – gondolom, jobb híján, mert a négy tanulmány közül csak az első szól kifejezetten a narrációról. A másik három inkább határterületeket vizsgál: a játékfilm és dokumentum találkozási pontjait ('Az újraélesztett fikció'), a modern és posztmodern megkülönböztetési lehetőségét ('A Semmi eltűnése') és a klasszikus és a modern film közötti időszak legjellegzetesebb tendenciáját, a film noir-t ('A film új filozófiája – és az „átmenet” filmjei').

A könyv második részében a magyar filmé a főszerep. Sokan, sokszor leírták már, mennyire hiányzik egy átfogó magyar filmtörténet. Ennek elkészültéig különböző szerzők munkáiból kell kiraknunk a hazai mozgókép történetét – ebben a játékban KAB tanulmányai sokat segíthetnek. A nyolcvanas éveket most már bátran beilleszthetjük az alakuló képbe: 'A romlás virágai' egyértelműen hiánypótló munka. Ebben a szerzőtől már megszokott formatörténet mellett nemzetközi összehasonlítást is kapunk, olvashatunk az előzményekről, a filmgyártásról, a generációs problémákról, végül három alkotói portré (*Gothár, Jeles, Bódy*) teszi teljesebbé a korszak jellegzetes tendenciáinak bemutatását. Az 'Öntudatlan rétegek' című, hetvenes éveket tárgyaló dolgozat azonban célkitűzésében és módszerében is zavart kelt az olvasóban. A „feltételezett nézői elvárásokat” kritikákon ke-